

ROMANIAN BALNEOLOGY IN THE 19TH CENTURY NEWSPAPERS**Emilia-Camelia Sărac****PhD Student, "1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia**

Abstract: Besides the numerous and various specialty papers and works of famous doctors and chemists, the historiography about balneology at Romanians in 19th century was completed and at the same time enriched with some articles published in magazines like: Transilvania, Foaia Diecesană, Familia, Epoca and Amicu Familiei. The most interesting and precious information are all the descriptions of some spas which are presented with their mineral waters, temperatures and physico-chemical compositions of each spring, but also the diseases that can be cured with them. There were described mineral waters from all over the Romanian territory, from Transylvania Sângeorz Băi (district Bistrița- Năsăud), Vâlcele (district Covasna) and Tușnad (district Harghita), from Banat Mehadia (district Caraș Severin), from Moldavia Bălățești (district Neamț) and Slănic Moldova (district Bacău) and from Valachia from district Vâlcea we mention three spas: Călimănești, Căciulata and Govora. One can see the big interest that writers have had for balneology throughout history and all their preoccupation in this field materialized in consistent articles helped people to better understand and know the benefic effects that mineral and thermal waters had and are still having for their health and good life.

Keywords: newspapers, articles, spas, 19th century, descriptions.

Utilizarea băilor pentru igiena corporală este cunoscută din cele mai vechi timpuri ca fiind o dogmă religioasă, „corpul dar trebuie bine îngrijit ca să pótă fi apêratu de orî-ce bólă[...]”.¹ Alături de numeroasele informații despre balneologia românească apărute în lucrări de specialitate, dar și în unele descrieri de călătorie și analize făcute de chimiști renumiți, revistele secolului al XIX-lea constituie o sursă foarte important în culegerea de date despre apele minerale de pe teritoriul Țărilor Române.

Studiul de față urmărește identificarea câtorva reviste care au tratat tema balneologiei la români și menționarea stațiunilor care au fost vizitate și descrise în perioada modernă.

Băile calde au fost cu succes utilizate de greci, italieni și germani încă din antichitate, fiind însă interzise în unele țări în secolul al XVI-lea din cauză că se transmiteau foarte ușor bolile. Oamenii întrebuițau băile reci, care produceau circulația sângelui de la periferie către centru, băile calde cu efect total invers față de cele reci, băile de aburi, folosite la reumatism, contracturi de mușchi, astm etc. și băile de sare care întăreau organismul.² Băile calde erau folosite la boli de piele, reumatism, boli cronice de rinichi, ficat, splină și la afecțiunile genitale.³

Doctorul G. Vuia a vorbit despre istoria băilor care, încă din cele mai vechi timpuri, au fost folosite din punct de vedere estetic, religios, igienic și curativ. Romanii au dedicat izvoarele curative zeilor Esculap și Hygia, iar ca și mulțumire a sănătății recâștigate prin băi, Hercule a devenit patronul special al apelor minerale calde. Odată cu cercetările făcute asupra apelor și recunoașterea valențelor terapeutice, tot mai mulți medici și-au concentrat atenția asupra izvoarelor, studiindu-le cu ajutorul mijloacelor din secolul al XIX-lea.⁴

¹ "Studii Higienice. Despre băi calde", în *Amiculu Familiei*, Gherla, nr.8 (anul XIV), 1890, p. 120.

² "Igienă. Curățenia corpului", în *Foaia Diecesană*, Caransebeș, nr.52 (anul IV), 1890, p. 5.

³ "Apa de beutū", în *Transilvania*, Sibiu, nr. 2 (anul XXV), 1894, p. 40.

⁴ "Din istoria băilor", în *Transilvania*, Sibiu, nr. V-VI (anul XXVIII), 1897, p. 79-82.

Evoluția istorico-geografică a culturii balneare românești este complexă și variabilă. Descoperite încă din antichitate, apele minerale de pe teritoriul țării au fost și continuă să fie considerate ca fiind dătătoare de sănătate, putere și tenacitate, necesare pentru întâmpinarea vicisitudinilor întâlnite. Evoluția *vieții balneare* s-a realizat pe direcția igienă, vindecare, odihnă, petrecerea verii și distracție. Văzută la început ca un mod de curățire a trupului, activitatea balneară a căpătat semnificații diferite. Progresele făcute în medicină, tehnologie și chimie au determinat la rândul lor progrese în gândirea populației, care, încet-încet, a urmărit cercetarea, testarea și valorificarea bogățiilor minerale existente sau nou descoperite.⁵

Începând cu Transilvania, trebuie menționat faptul că izvoarele minerale de la *Sângeorz Băi* din comitatul Bistrița-Năsăud au fost descrise de către medicul S. Stoica la 25 mai 1893. Aici se găseau ape excelente care, datorită calităților curative, erau asemănate cu apele Borsecului, Karlsbadului (Karlov Vary din Cehia) sau ale altor băi europene renumite. Stabilimentul băilor era situat într-o regiune plăcută a Nord-Vestului Transilvaniei, cu climă de munte, aer curat, răcoros și bogat în ozon, iar apele minerale ale celor cinci izvoare prezentau următoarea compoziție chimică: clorură de potasiu, sare de bucătărie, bicarbonat de sodiu, bicarbonat de var și magnesia carbonică, eficiente în tratarea bolilor de rinichi, ficat, intestine, hemoroizi etc..⁶

Stațiunea *Vâlcele* din județul Covasna era locul unde în trecut se adunau oameni mulți, în special români de peste Carpați (majoritatea boieri). Izvoarele minerale excepționale pentru bolile de stomac erau în contrast cu lipsa de confort și lipsa amenajării moderne a băii, iar accesibilitatea redusă în zonă și pătrunderea politicii în cadrul băilor au redus numărul vizitatorilor de la an la an. Cu toate acestea, cei care ajungeau în stațiune își făceau cura obișnuită încă de la primele ore ale dimineții și se plimbau pe aleele umbroase, ascultând muzica ce cântă în mijlocul promenadei.⁷

Apele minerale de la *Tușnad* (județul Harghita) erau cunoscute ca fiind unice în Austro-Ungaria din punct de vedere al aerului curat, fiind utilizate atât în cura internă (pentru băut), cât și în cea externă (sub forma băilor). Se pare că despre aceste ape a vorbit pentru prima dată un călugăr iezuit în *Dacia siculia*: "Tusnad ab aquis acidis singularis cum primis virtutibus famam obtinet". O altă mențiune apare abia în anul 1842, când un păstor de vite care avea niște bube la picioare a observant că rănile începeau să i se vindece după traversarea acestor ape. Vestea s-a răspândit și bolnavi de pretutindeni au început să frecventeze apele, fiind convinși de binefacerile lor în tratarea catarului bronșic, scrofulelor, bolilor sistemului respirator și urinar etc..⁸

La *Mehadia* (Băile Herculane județul Caraș-Severin), cunoscută ca fiind stațiunea unde în fiecare an mergeau sute și mii de bolnavi ca să se vindece, se găseau 7 izvoare de apă feroasă și pucioasă, cu o temperatură de 38-40°R. Majoritatea celor care vizitau băile erau din Țările Române, însă printre ei se găseau și bolnavi din țări străine, veniți să se convingă de binefacerile acestor ape. Cinci medici erau prezenți pentru a alina durerile celor bolnavi. Unul dintre ei era doctor Al. Popoviciu, care de câțiva ani își petrecea verile la Mehadia, făcându-și chiar o vilă frumoasă în apropierea băilor. Al doilea era doctor G. Vuia, profesor de igienă de la Institutul Pedagogic din Arad.⁹

⁵ Artemiu Pricăjan, *Substanțele minerale terapeutice din România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 103.

⁶ "Isvorele minerale ale comunei Sângeorzul român, din cercul Rodnei a comitatului Bistrița-Năsăud", în *Minerva*, Bistrița, nr.11 (anul III), 1893, p. 109.

⁷ "Vâlcele", în *Familia*, Oradea, nr.31 (anul XXXI), 1895, p. 369.

⁸ "De la Băile Tușnadului", în *Amicul Familiei*, Gherla, nr. 17 (anul XIV), 1980, p. 240-242.

⁹ "Dela Aradu până la Mehadia și înapoi", în *Biserica și Școl'a*, Arad, nr.36 (anul VI), 1882, p. 374-375.

Revistele secolului al XIX au conținut și informații despre apele minerale din Moldova. Băile de la *Băltătești*, din județul Neamț erau băi de ape minerale calde cloruro-sodice, iodurate și bromurate, analoage cu apele de la Hamburg sau Aussee din Germania¹⁰, iar izvorul său Cuza-Vodă, bogat în sulfat de sodiu, analog cu apa de la Karlsbad (Karlovy Vary din Cehia) și Vichy (Franța), era folosit la toate bolile de stomac și anexele tubului digestiv.¹¹ Aceste ape bogate în minerale erau recomandate bolilor de ochi, urechi, ulcere, artrite, tumori de ovare, reumatism, paralizii, anemii etc..¹²

Prețioase sunt și informațiile despre stațiunea *Slănic* (Slănic Moldova județul Bacău), considerată printre primele stațiuni din Țările Române în ceea ce privește compoziția apelor și varietatea lor, la care se adăugă poziționarea favorabilă, vecinătatea munților înalți și a pădurilor de brazi.¹³ O descriere completă a fost făcută de către doctorul Saabner-Tuduri, de la care am putut afla și câteva date istorice. Apele de la Slănic erau cunoscute de la începutul secolului al XIX-lea, fiind găsite la 20 iulie 1800 de Serdarul Mihăilucă, mare proprietar din județul Bacău, în timpul unei vânători. Acesta a băut apă dintr-un izvor și gustul sărat-acidulat i-a atras atenția. Astfel, s-a descoperit Izvorul No 1 numit Mihail în amintirea celui care l-a descoperit. În 1839 s-au descoperit alte două izvoare, No 4 și No 5, numite Sf. Ana, respectiv Sf. Pantelimon, în 1844 Izvorul No 6 numit Alecu Ghica, în 1852 Izvorul No 7 denumit Sf. Aglaia, iar în 1882 Izvorul No 8 numit Constantin și Elena. În total, la sfârșitul secolului al XIX-lea s-a vorbit de existența a 17 izvoare, dintre care 10 erau întrebuințate.¹⁴

Apele minerale de la Slănic erau renumite și în străinătate, participând la diverse expoziții, după cum urmează: în 1881 la Expoziția Internațională de Balneologie din Frankfurt pe Main, obținându-se medalia de argint, în 1873 a urmat Expoziția de la Viena, unde s-a obținut medalia de aur, în 1889 au obținut medalia de aur la Expoziția Universală din Paris, iar cinci ani mai târziu, în 1894 a urmat o altă medalie de aur la Expoziția Cooperativă din București.¹⁵ Băile *Strunga*, situate aproape de Târgu Frumos, erau cunoscute pentru apele sulfuroase deosebite și echipamentul specializat existent, precum și unitățile de cazare și de servire a mesei modern și într-un număr tot mai mare de la an la an. Băile de pucioasă efectuate erau foarte bune la tratarea reumatismului, sifilisului, scrofulei, gutei și a altor boli. La aceste stabilimente balneare se efectua și hidroterapie, după toate regulile modern, făcute pentru astenii și alte stări de slăbiciuni. Stațiunea beneficia de echipamente modern și cadre medicale specializate: doctorul neurolog Marinescu, domnul profesor doctor N. Manolescu, specialist în bolile de olfactive și auditive, precum și doctorul G. Bogdan, de la Universitatea din Iași.¹⁶

Țara Românească a cunoscut faima și prin izvoarele sale de apă minerală, mai ales cele din județul Vâlcea. *Băile Vulcana*, situate între munții județului Dâmbovița și descoperite prin anul 1880, erau cunoscute pentru apele bogate în sare și iod și erau apreciate de cei care veneau la tratament, singurele impedimente pentru renumele internațional fiind lipsa instalațiilor sistematice și primitivismul locuințelor. Cu toate acestea, băile erau frecventate de românii dornici să își recapete sănătatea sau care pur și simplu voiau să se relaxeze.¹⁷

Băile Călimănești, situate pe marginea Oltului, la extremitatea nord-vestică a satului Călimănești, județul Vâlcea, se aflau la 270 m altitudine, pe marginea Oltului, sub stâncile de conglomerat al Dealului Pișolea și se prezentau sub forma unei construcții mărețe cu o

¹⁰ "Băile Băltătești", în *Epoca*, București, nr. 478 (anul III), 1897, p. 3.

¹¹ "Băile Băltătești", în *Epoca*, București, nr. 802 (anul IV), 1898, p.3.

¹² "Stabilimentul mineral de la Băltătești (jud.Neamțu)", în *Epoca*, București, nr.452 (anul II), 1887, p. 3.

¹³ "De la Slănic", în *Epoca*, București, nr.497 (anul II), 1887, p. 3.

¹⁴ "Din bogățiile țării. Slănicul", în *Albina*, București, nr.37 (anul III), 1900, p. 982.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ "Băile Strunga", în *Epoca*, București, nr. 812 (anul IV), 1898, p. 3.

¹⁷ "Băile Vulcana", în *Familia*, Oradea, nr.33 (anul XXXI), 1895, p. 393.

lungime de 100 m și o lățime de 60 m, având 4 fațade. Toată regiunea cuprinsă de o lărgime de aproape 1 km și pe direcția est-vest din marginea Oltului era străbătută de numeroase izvoare minerale. Apa izvoarelor putea fi folosită atât în cura internă, cât și în cea externă, la băi. Apele au fost analizate de doctorul Saligny și de doctorul Bernath-Lendway, care într-un tabel comparativ demonstra că izvoarele de la Călimănești sunt mai bogate în sulf decât binecunoscutele izvoare de la Aachen, Aix-les-Bains, Toplitz, Baden etc.¹⁸ Ape sulfuroase alcaline, acestea tartează afecțiuni precum: reumatism, sifilis, artrite, boli de piele, de ficat, de splină, afecțiuni ale sistemului digestiv, respirator și nervos.¹⁹

Referitor la apele de la *Căciulata* (situată pe valea Oltului, în amonte de orașul Călimănești), acestea au fost descoperite în anul 1848 de doi călugări de la Cozia, unul dintre ei găsindu-și vindecarea de o boală mai veche, la fel ca și Alexandru Golescu, care în 1854 a făcut o cură de o vară și de îndată s-a simțit mai bine. Renumele acestor ape a fost atât de mare în secolul al XIX-lea, încât însuși împăratul Napoleon III, care suferea de gravelă (litiază urinară), a încercat și apa de la Căciulata la îndemnul doctorului Carol Davila, apă care i-a făcut atât de bine încât s-a decis să viziteze Țările Române, lucru nerealizat din cauza izbucnirii Războiului Franco-German. Apele erau bogate în săruri de magneziu, sodiu, calciu și litiu, sub formă de carbonat, cloruri și sulfati, toate aceste componente fiind eficiente în tratarea unor boli ale sistemului urinar, boli uterine, precum și gutei.²⁰

Istoricul *Băilor Govora*, situate la sud-vest de orașul Râmnicu Vâlcea, datează de la sfârșitul secolului al XIX-lea când apele au fost descoperite din întâmplare cu ocazia căutării petrolului în localitate. În 1884, doctorul Bernath-Lendway a analizat izvoarele, vorbind despre existența a două tipuri de ape distincte prin compoziția chimică: sărate-iodurate, ca cele de la Vulcana și sulfuroase, ca cele de la Călimănești și Pucioasa. În 1887 s-a început construcția unui pavilion de băi cu 20 de cabine. Efectele tămăduitoare ale acestor ape se observau la boli precum reumatismul, sifilisul, boli ale sistemului nervos, digestiv, afecțiuni articulare, afecțiuni ale organelor genito-urinare, afecțiuni ale tegumentelor etc.²¹

Bogația în ape minerale a subsolului Țărilor Române a determinat cercetări în acest domeniu, concretizate sub forma unor articole scrise de doctori sau simpli vizitatori care au recunoscut puterea vindecătoare a acestor ape. Toate informațiile cuprinse în revistele secolului al XIX-lea (*Epoca*, *Monitorul Oficial*, *Transilvania*, *Albina*, *Amicu Familiei*, *Foaia Diecesană* și *Familia*) sunt mărturii ale exploatarei balneare în perioada modernă, iar descrierile făcute atestă existența apelor terapeutice în toate cele trei provincii românești. Toate aceste articole au reprezentat o sursă deosebit de importantă deoarece la ele avea acces un număr mai mare de oameni, care astfel puteau fi informați despre stațiunile balneare românești unde își puteau trata diversele boli sau, pur și simplu, se puteau relaxa.

BIBLIOGRAPHY:

- "Studii Higienice. Despre băi calde", în *Amiculu Familiei*, Gherla, nr.8 (anul XIV), 1890, p. 120.
- "Igienă.Curătenia corpului", în *Foaia Diecesană*, Caransebeș, nr.52 (anul IV), 1890, p. 5.
- "Apa de beutū", în *Transilvania*, Sibiu, nr. 2 (anul XXV), 1894, p. 40.
- "Din istoria băilor", în *Transilvania*, Sibiu, nr. V-VI (anul XXVIII), 1897, p. 79-82.
- Artemiu Pricăjan, *Substanțele minerale terapeutice din România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 103.

¹⁸ "Băile exploatare de Stat", în *Epoca*, București, nr. 511, anul 1897, p.2.

¹⁹ "Județul Vâlcea", în *Monitorul Oficial*, București, nr. 57, anul 1887, p. 1362.

²⁰ "Băile exploatare", p. 2.

²¹ *Ibidem*, p. 3-4.

- "Isvóarele minerale ale comunei Sângeorzulú românú, din cerculú Rodnei a comitatului Bistrița-Năséudú", în *Minerva*, Bistrița, nr.11 (anul III), 1893, p. 109.
- "Válcele", în *Familia*, Oradea, nr.31 (anul XXXI), 1895, p. 369.
- "De la Băile Tușnadului", în *Amicul Familiei*, Gherla, nr. 17 (anul XIV), 1980, p. 240-242.
- "Dela Aradu până la Mehadia și înapoi", în *Biseric'a și Șcól'a*, Arad, nr.36 (anul VI), 1882, p. 374-375.
- "Băile Bălțátești", în *Epoca*, București, nr. 478 (anul III), 1897, p. 3.
- "Băile Bălțátești", în *Epoca*, București, nr. 802 (anul IV), 1898, p.3.
- "Stabilimentul mineral de la Bălțátești (jud.Neamțu)", în *Epoca*, București, nr.452 (anul II), 1887, p. 3.
- "De la Slănic", în *Epoca*, București, nr.497 (anul II), 1887, p. 3.
- "Din bogățiile țării. Slănicul", în *Albina*, București, nr.37 (anul III), 1900, p. 982.
- "Băile Strunga", în *Epoca*, București, nr. 812 (anul IV), 1898, p. 3.
- "Băile Vulcana", în *Familia*, Oradea, nr.33 (anul XXXI), 1895, p. 393.
- "Băile exploatare de Stat", în *Epoca*, București, nr. 511, anul 1897, p.2.
- "Județul Vâlcea", în *Monitorul Oficial*, București, nr. 57, anul 1887, p. 1362.